

١٤١٧/١٣

دانشگاه گیلان
دانشکده علوم کشاورزی
گروه توسعه روستایی

عنوان

بررسی عوامل موثر در پذیرش ارقام پرمحصول برنج و اثر آن بر وضعیت اقتصادی کشاورزان گیلانی

از:

شیوا پورکند

استادان راهنما:

دکتر محمد کریم معتمد

دکتر حمید فتوحی

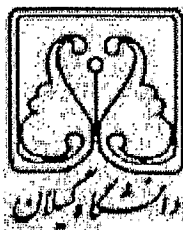
استاد مشاور:

دکتر محمد حسین منهاج

مرداد ۱۳۸۸

۱۴۱۷۱۳

دانشکده علوم کشاورزی

بررسی عوامل موثر در پذیرش ارقام پرمحصول برنج و اثر آن بر وضعیت اقتصادی کشاورزان گیلانی

از:

شیوا پور کند

استادان راهنما:

دکتر محمد کریم معتمد

دکتر حمید فتوحی

۱۳۸۹ / ۷ / ۲

کتابخانه مرکزی
گیلان

مرداد ۱۳۸۸

تقدیم بہ:

پدر صبور و فداکار

مادر ولعوز و مہربانم

و

خواہر عزیز

تقدیر و تشکر

حال که با استعانت از ایزد یکتا توفیق جمع آوری و تهیه این مجموعه را یافتیم بر خود واجب می دانم از تمامی عزیزانی که طی انجام این پژوهش از راهنمایی و یاری شان بهره مند گشته ام تشکر و قدردانی کنم و برای ایشان از درگاه پروردگار مهربان آرزوی سعادت و پیروزی می نمایم.

در ابتدا صمیمانه ترین تقدیرها تقدیم به خانواده عزیزم که همواره حامی و مشوقم بودند و پیمودن روزهای سخت و آسان زندگی ام بدون دعای خیر و برکت وجودشان غیرممکن بود. از اساتید راهنمای ارجمندم جناب آقای دکتر معتمد و جناب آقای دکتر فتوحی که با سعه صدر و صبوری مرا راهنمایی نموده و در پیشبرد این پایان نامه سعی تمام مبذول داشتند کمال تشکر را دارم. از استاد مشاور ارجمندم جناب آقای دکتر منہاج جهت رهنمودهای بی دریغشان صمیمانه سپاسگذارم. از داوران محترم جناب آقای دکتر رمضانپور و جناب آقای دکتر عبدالملکی که زحمت بازخوانی و داوری این مجموعه را بر عهده داشتند صمیمانه تشکر و قدردانی می نمایم. از مدیر گروه محترم توسعه روستایی سرکار خانم دکتر امیری که در دوران تحصیل از محفلشان کسب فیض نمودم صمیمانه سپاسگذارم از جناب آقای مهندس بشردوست به خاطر کمک های بی دریغشان کمال تشکر را دارم. از دوستان خوبم در نظام مهندسی استان گیلان به خاطر راهنمایی های مفیدشان صمیمانه تشکر می نمایم. و در نهایت از تمامی دوستان و هم کلاسی هایم که در طول این مدت افتخار مصاحبت و همفکری با آنها را داشتم صمیمانه سپاسگذاری می کنم.

شیوا پورکند

مرداد ۱۳۸۸

صفحه	عنوان
ر	چکیده فارسی
ز	چکیده انگلیسی
۱	مقدمه
فصل اول: کلیات و مروری بر منابع	
۷	۱-۱- میزان تولیدات کشاورزی
۷	۲-۱- تولید و رشد محصول
۱۰	۳-۱- تاریخچه تولید برنج و واریته های آن
۱۱	۴-۱- طبقه بندی ارقام برنج از نظر گیاهشناسی
۱۱	۵-۱- واریته های برنج در ایران
۱۲	۶-۱- طبقه بندی گیاه شناسی
۱۲	۱-۶-۱- طبقه بندی <i>Oryza Sativa</i>
۱۲	۲-۶-۱- واریته های محلی و پرمحصول
۱۲	۱-۲-۶-۱- واریته های محلی (واریته های بومی)
۱۲	۲-۲-۶-۱- واریته های پرمحصول (واریته های جدید یا اصلاح شده)
۱۲	۷-۱- تکنولوژی
۱۲	۱-۷-۱- انتقال تکنولوژی
۱۴	۲-۷-۱- طبقه بندی فرآیند انتقال تکنولوژی
۱۴	۳-۷-۱- پذیرش تکنولوژی
۱۵	۴-۷-۱- قابلیت فنی
۱۵	۵-۷-۱- بومی سازی تکنولوژی کشاورزی
۱۶	۶-۷-۱- موانع و چالش های فرآیند انتقال تکنولوژی
۱۷	مدل اشاعه:
۱۷	مدل نهاده پربازده:
۱۷	مدل نوآوری القایی:
۱۸	نوآوری فنی:
۱۹	نوآوری نهادی:
۱۹	۸-۱- کشاورزی پایدار
۱۹	۱-۸-۱- تعاریف کشاورزی پایدار
۲۴	۹-۱- مروری بر تحقیقات انجام شده
۲۵	۱۰-۱- سیمای کلی استان گیلان

فصل دوم: مواد و روش‌ها

۲۹	۱-۲- مقدمه
۲۹	۲-۲- نوع تحقیق
۲۹	۳-۲- روش تحقیق
۲۹	۴-۲- متغیر
۳۰	۱-۴-۲- انواع متغیر
۳۰	۵-۲- مقیاس‌های اندازه‌گیری
۳۱	۱-۵-۲- مقیاس ترتیبی
۳۱	۲-۵-۲- مقیاس نسبی
۳۱	۶-۲- سوال‌های تحقیق
۳۲	۱-۶-۲- سوال‌های توصیفی
۳۲	۳-۶-۲- سوال‌های رابطه‌ای (تحلیلی)
۳۲	۷-۲- اهداف تحقیق
۳۲	۱-۷-۲- هدف کلی
۳۲	۲-۷-۲- اهداف اختصاصی
۳۲	۱-۲-۷-۲- اهداف اختصاصی توصیفی
۳۳	۲-۲-۷-۲- اهداف اختصاصی تفاوتی (میانگین)
۳۳	۸-۲- تعاریف مفهومی و عملیاتی
۳۴	۹-۲- محدودیت‌های تحقیق
۳۴	۱۰-۲- محدوده‌های تحقیق
۳۴	۱-۱۰-۲- محدوده مکانی
۳۵	۲-۱۰-۲- محدوده موضوعی
۳۵	۳-۱۰-۲- محدوده زمانی
۳۵	۱۱-۲- پیش‌فرض‌های تحقیق
۳۵	۱۲-۲- فرضیه
۳۶	۱۳-۲- جامعه آماری
۳۶	۱۴-۲- نمونه‌گیری
۳۶	۱-۱۴-۲- روش نمونه‌گیری
۳۶	۲-۱۴-۲- حجم نمونه
۳۷	۱۵-۲- روش و ابزار جمع‌آوری داده‌ها
۳۷	۱-۱۵-۲- روش کتابخانه‌ای یا اسنادی
۳۸	۲-۱۵-۲- روش میدانی

۳۸	۱۶-۲- قابلیت اعتبار یا روایی پرسشنامه.....
۳۸	۱۷-۲- قابلیت اعتماد یا پایایی پرسشنامه.....
۳۸	۱۸-۲- روش تجزیه و تحلیل داده ها.....
فصل سوم: نتایج	
۴۰	۱-۳- مقدمه.....
۴۰	۲-۳- آمار توصیفی.....
۴۰	۱-۲-۳- سن.....
۴۰	۱-۱-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ سنی.....
۴۱	۲-۱-۲-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس سن.....
۴۲	۲-۲-۳- جنسیت.....
۴۲	۱-۲-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از نظر جنسیت.....
۴۲	۲-۲-۲-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس جنسیت.....
۴۲	۳-۲-۳- وضعیت تأهل.....
۴۲	۱-۳-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از نظر جنسیت.....
۴۳	۱-۳-۲-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس وضعیت تأهل.....
۴۳	۴-۲-۳- تعداد فرزندان.....
۴۳	۱-۴-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از نظر تعداد فرزندان.....
۴۴	۵-۲-۳- تعداد افراد تحت تکفل.....
۴۴	۱-۵-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از نظر تعداد افراد تحت تکفل.....
۴۴	۲-۵-۲-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس تعداد افراد تحت تکفل.....
۴۴	۶-۲-۳- سطح سواد.....
۴۴	۲-۶-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از نظر سطح سواد.....
۴۶	۳-۶-۲-۳- بررسی پراکنش کل مخاطبان بر اساس سطح سواد.....
۴۶	۷-۲-۳- برخورداری از ماشین آلات.....
۴۶	۱-۷-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از برخورداری از ماشین آلات.....
۴۷	۲-۷-۱-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس برخورداری از ماشین آلات.....
۴۷	۸-۲-۳- سطح زیر کشت برنج.....
۴۷	۱-۸-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از نظر سطح زیر کشت برنج.....
۴۸	۲-۸-۲-۳- بررسی پراکنش کل مخاطبان بر اساس سطح زیر کشت.....
۴۹	۹-۲-۳- تعداد قطعات زمین.....
۴۹	۱-۹-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از نظر تعداد قطعات زمین.....
۵۰	۲-۹-۲-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس تعداد قطعات زمین.....

- ۱۰-۲-۳- هزینه تولید شلتوک برنج..... ۵۰
- ۱-۹-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از نظر هزینه تولید شلتوک برنج (بدون احتساب نیروی کار خانوادگی)..... ۵۰
- ۲-۹-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از نظر هزینه تولید شلتوک برنج (با احتساب نیروی کار خانوادگی)..... ۵۱
- ۳-۹-۲-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس هزینه تولید شلتوک برنج (بدون احتساب نیروی کار خانوادگی)..... ۵۲
- ۴-۹-۲-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس هزینه تولید شلتوک برنج (با احتساب نیروی کار خانوادگی)..... ۵۴
- ۱۱-۲-۳- میزان تولید شلتوک برنج (عملکرد)..... ۵۴
- ۱-۱۱-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و ارقام پرمحصول را کاشته‌اند از لحاظ میزان تولید شلتوک برنج..... ۵۴
- ۱۲-۲-۳- میزان درآمد حاصل از فروش برنج..... ۵۵
- ۱-۱۲-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و ارقام پرمحصول را کاشته‌اند (از لحاظ میزان درآمد حاصل از فروش برنج)..... ۵۶
- ۱۳-۲-۳- شرکت در کلاس های آموزشی-ترویجی..... ۵۶
- ۱-۱۳-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ شرکت در کلاس های آموزشی-ترویجی..... ۵۷
- ۲-۱۳-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ رضایت از موضوعات کلاس های آموزشی..... ۵۸
- ۳-۱۳-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ رضایت از زمان و مکان کلاس های آموزشی-ترویجی..... ۵۸
- ۴-۱۳-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ آگاهی از کلاس های آموزشی-ترویجی..... ۵۹
- ۱۴-۲-۳- پراکنش مخاطبان بر اساس دسترسی به نهاده های تولید..... ۶۰
- ۱-۱۴-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ دسترسی به کود..... ۶۰
- ۲-۱۴-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ دسترسی به سم..... ۶۰
- ۳-۱۴-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ دسترسی به آب..... ۶۱
- ۱۵-۲-۳- اجرای طرح تجهیز و نوسازی..... ۶۱
- ۱-۱۵-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ اجرای طرح تجهیز و نوسازی..... ۶۲
- ۲-۱۵-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ رضایت از اجرای طرح تجهیز و نوسازی..... ۶۳
- ۱۶-۲-۳- میزان دسترسی به مروجان کشاورزی..... ۶۳
- ۱-۱۶-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ ارتباط مروجان کشاورزی با آنها..... ۶۳
- ۲-۱۶-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ ارتباط با مروجان کشاورزی..... ۶۴
- ۱۷-۲-۳- سابقه کار کشاورزی..... ۶۵
- ۱-۱۷-۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و پرمحصول کاشته‌اند از لحاظ سابقه کار کشاورزی..... ۶۵
- ۲-۱۷-۲-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس سابقه کار کشاورزی..... ۶۶
- ۳-۳- آمار استنباطی..... ۶۶
- ۱-۳-۳- فرضیه اول..... ۶۶

۶۷	.....	۲-۳-۳- فرضیه دوم
۶۸	.....	۳-۳-۳- فرضیه سوم
۶۹	.....	۴-۳-۳- فرضیه چهارم
۷۲	.....	۵-۳-۳- فرضیه پنجم
۷۳	.....	۶-۳-۳- فرضیه ششم
		فصل چهارم: بحث
۷۵	.....	۴-۱-۱- آمار توصیفی
۷۵	.....	۱. سن
۷۵	.....	۲. جنسیت
۷۵	.....	۳. وضعیت تأهل
۷۵	.....	۴. تعداد فرزندان
۷۵	.....	۵. تعداد افراد تحت تکفل
۷۶	.....	۶. سطح سواد
۷۶	.....	۷. برخورداری از ماشین آلات کشاورزی
۷۶	.....	۸. سطح زیر کشت برنج
۷۶	.....	۹. تعداد قطعات زمین
۷۶	.....	۱۰. هزینه تولید شلتوک برنج
۷۷	.....	۱۱. میزان تولید شلتوک برنج (عملکرد)
۷۷	.....	۱۲. میزان درآمد حاصل از فروش شلتوک
۷۷	.....	۱۳. شرکت در کلاس‌های آموزشی-ترویجی
۷۸	.....	۱۴. دسترسی به نهاده‌های تولید
۷۸	.....	۱۵. اجرای طرح‌های تجهیز و نوسازی
۷۹	.....	۱۶. میزان دسترسی به مروجان کشاورزی
۷۹	.....	۱۷. سابقه کار کشاورزی
۷۹	.....	۴-۱-۲- آمار استنباطی
۷۹	.....	۴-۱-۲-۱- آزمون فرضیات
۸۰	.....	۴-۱-۳- خلاصه
۸۱	.....	۴-۱-۴- نتیجه‌گیری
۸۳	.....	نتایج حاصل از آمار استنباطی
۸۳	.....	۴-۱-۵- پیشنهادها
۸۶	.....	منابع
۹۱	.....	ضمائم

۶۷	..... فرضیه دوم ۲-۳-۳
۶۸	..... فرضیه سوم ۳-۳-۳
۶۹	..... فرضیه چهارم ۴-۳-۳
۷۲	..... فرضیه پنجم ۵-۳-۳
۷۳	..... فرضیه ششم ۶-۳-۳
	فصل چهارم: بحث
۷۵	..... ۱-۱-۴ آمار توصیفی
۷۵	..... ۱. سن
۷۵	..... ۲. جنسیت
۷۵	..... ۳. وضعیت تأهل
۷۵	..... ۴. تعداد فرزندان
۷۵	..... ۵. تعداد افراد تحت تکفل
۷۶	..... ۶. سطح سواد
۷۶	..... ۷. برخورداری از ماشین آلات کشاورزی
۷۶	..... ۸. سطح زیر کشت برنج
۷۶	..... ۹. تعداد قطعات زمین
۷۶	..... ۱۰. هزینه تولید شلتوک برنج
۷۷	..... ۱۱. میزان تولید شلتوک برنج (عملکرد)
۷۷	..... ۱۲. میزان درآمد حاصل از فروش شلتوک
۷۷	..... ۱۳. شرکت در کلاس‌های آموزشی-ترویجی
۷۸	..... ۱۴. دسترسی به نهاده‌های تولید
۷۸	..... ۱۵. اجرای طرح‌های تجهیز و نوسازی
۷۹	..... ۱۶. میزان دسترسی به مروجان کشاورزی
۷۹	..... ۱۷. سابقه کار کشاورزی
۷۹	..... ۲-۱-۴ آمار استنباطی
۷۹	..... ۱-۲-۱-۴ آزمون فرضیات
۸۰	..... ۳-۱-۴ خلاصه
۸۱	..... ۴-۱-۴ نتیجه‌گیری
۸۳	..... نتایج حاصل از آمار استنباطی
۸۳	..... ۵-۱-۴ پیشنهادها
۸۶	..... منابع
۹۱	..... ضمائم

عنوان	صفحه
جدول ۱-۱- نرخ رشد تولید کشاورزی در سال‌های پس از انقلاب.....	۷
جدول ۱-۲- سازه‌ها و مفاهیم و مقیاس متغیرها.....	۳۰
جدول ۱-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ سنی.....	۴۰
جدول ۲-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس سن.....	۴۰
جدول ۳-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ جنسیت.....	۴۱
جدول ۴-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس جنسیت.....	۴۱
جدول ۵-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ وضعیت تأهل.....	۴۲
جدول ۶-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس وضعیت تأهل.....	۴۲
جدول ۷-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ تعداد فرزندان.....	۴۲
جدول ۸-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ تعداد افراد تحت تکفل.....	۴۳
جدول ۹-۳- پراکنش مخاطبان بر اساس تعداد افراد تحت تکفل.....	۴۳
جدول ۱۰-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از نظر سطح سواد.....	۴۵
جدول ۱۱-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس سطح سواد.....	۴۶
جدول ۱۲-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از نظر برخورداری از ماشین‌آلات.....	۴۶
جدول ۱۳-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس استفاده از ماشین‌آلات.....	۴۷
جدول ۱۴-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از نظر سطح زیر کشت برنج.....	۴۷
جدول ۱۵-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس کشت برنج.....	۴۸
جدول ۱۶-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از نظر تعداد قطعات زمین.....	۴۹
جدول ۱۷-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس تعداد قطعات زمین.....	۴۰
جدول ۱۸-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از نظر هزینه تولید شلتوک برنج (بدون احتساب نیروی کار خانوادگی).....	۵۰
جدول ۱۹-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از نظر هزینه تولید شلتوک برنج (با احتساب نیروی کار خانوادگی).....	۵۱
جدول ۲۰-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس هزینه تولید شلتوک (بدون احتساب نیروی کار خانوادگی).....	۵۲
جدول ۲۱-۳- پراکنش کل مخاطبان بر اساس هزینه تولید شلتوک (با احتساب نیروی کار خانوادگی).....	۵۳
جدول ۲۲-۳- مقایسه دو گروه از کشاورزان از لحاظ میزان تولید شلتوک برنج (عملکرد).....	۵۴
جدول ۲۳-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ میزان درآمد (به کسر هزینه) حاصل از فروش برنج.....	۵۵
جدول ۲۴-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ شرکت در کلاس‌های آموزشی-ترویجی.....	۵۷
جدول ۲۵-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ رضایت از موضوعات کلاس‌های آموزشی-ترویجی.....	۵۸
جدول ۲۶-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ رضایت از زمان و مکان کلاس‌های آموزشی-ترویجی.....	۵۸
جدول ۲۷-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ آگاهی از کلاس‌های آموزشی-ترویجی.....	۵۹
جدول ۲۸-۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ دسترسی به کود.....	۵۹

- جدول ۳-۲۹- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ دسترسی به سم ۶۰
- جدول ۳-۳۰- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ دسترسی به سم ۶۰
- جدول ۳-۳۱- مقایسه دو گروه کشاورزانی که از نظر اجرای طرح تجهیز و نوسازی اراضی ۶۱
- جدول ۳-۳۲- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ اجرای طرح تجهیز و نوسازی اراضی ۶۲
- جدول ۳-۳۳- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ ارتباط مروجان کشاورزی با آنها ۶۳
- جدول ۳-۳۴- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ ارتباطشان با مروجان کشاورزی ۶۴
- جدول ۳-۳۵- مقایسه دو گروه کشاورزان از لحاظ سابقه کار کشاورزی ۶۴
- جدول ۳-۳۶- پراکنش کل مخاطبان بر اساس سابقه کار کشاورزی ۶۵
- جدول ۳-۳۷- تجزیه و تحلیل واریانس میانگین سود حاصل از فروش شلتوک ۶۶
- جدول ۳-۳۸- نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون ۶۷
- جدول ۳-۳۹- تجزیه و تحلیل واریانس تفاوت میانگین درآمد خالص کشاورزانی که ارقام بومی و کشاورزانی که ارقام پرمحصول می‌کارند ۶۸
- جدول ۳-۴۰- رابطه بین سن و بکارگیری ارقام پرمحصول ۶۹
- جدول ۳-۴۱- رابطه بین سواد و بکارگیری ارقام پرمحصول ۶۹
- جدول ۳-۴۲- رابطه بین جنسیت و بکارگیری ارقام پرمحصول ۷۰
- جدول ۳-۴۳- رابطه بین وضعیت تأهل و کشت ارقام پرمحصول ۷۰
- جدول ۳-۴۴- رابطه بین سابقه کشاورزی و کشت ارقام پرمحصول ۷۰
- جدول ۳-۴۵- رابطه بین تعداد افراد تحت تکفل و کشت ارقام پرمحصول ۷۱
- جدول ۳-۴۶- رابطه بین مالکیت و کشت ارقام پرمحصول ۷۱
- جدول ۳-۴۷- رابطه بین اجرای طرح تجهیز و نوسازی و کشت ارقام پرمحصول ۷۱
- جدول ۳-۴۸- رابطه بین اجرای طرح‌های تجهیز و نوسازی در بکارگیری ارقام پرمحصول ۷۲

چکیده

بررسی عوامل موثر در پذیرش ارقام پرمحصول برنج و اثر آن بر وضعیت اقتصادی کشاورزان گیلانی
شیوا پورکنند

رشد و توسعه کشاورزی از نمودهای بارز توسعه روستایی و توسعه ملی کشور است. شناخت دقیق مسایل مربوط به روستاهای ایران از اهمیت بسیاری برخوردار است زیرا ریشه تمامی مشکلات و مسائل عقب ماندگی مثل فقر گسترده، نابرابری در حال رشد، رشد سریع جمعیت و بیکاری فزاینده، در مناطق روستایی قرار دارد. هدف از این پژوهش بررسی تأثیر پذیرش ارقام پرمحصول برنج در وضعیت اقتصادی کشاورزان گیلانی است. جامعه آماری این تحقیق شامل کشاورزانی است که در سال زراعی ۸۷-۱۳۸۶ به کشت برنج مشغول بوده‌اند. حجم نمونه از طریق نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای و فرمول کوکران، ۳۰۰ عدد بدست آمد که ۱۶۲ نفر از آنها کشاورزانی بودند که ارقام بومی و ۱۳۸ نفر از کشاورزانی بودند که ارقام پرمحصول کاشته‌اند. این تحقیق از نوع کاربردی و علی-مقایسه‌ای می‌باشد. پذیرش ارقام پرمحصول و وضعیت اقتصادی کشاورزان به عنوان متغیرهای وابسته، سطح سواد، شرکت در کلاس‌های آموزشی-ترویجی، درآمد حاصله از فروش برنج، مقدار زمین زیر کشت، هزینه تهیه نهاده و طرح‌های تجهیز و نوسازی اراضی، متغیرهای مستقل تحقیق هستند. ابزار اصلی گردآوری اطلاعات میدانی، پرسشنامه می‌باشد که پس از تعیین روایی و اعتبار نسبت به تکمیل آن اقدام گردید. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها و چگونگی روابط بین متغیرها از آمار توصیفی (فراوانی، درصدها، میانگین، انحراف معیار و ...) و آمار استنباطی (آزمون T، کای اسکور و ضرایب همبستگی پیرسون، فی، کرامر) استفاده گردید. آزمون فرضیه‌ها نشان داد، تفاوت معنی داری از نظر آماری بین وضعیت اقتصادی دو گروه کشاورزانی که ارقام بومی و ارقام پرمحصول را کاشته‌اند وجود دارد و مقدار زمینی که کشاورزان به کشت ارقام پرمحصول اختصاص می‌دهند در میزان درآمد آنان موثر است و بین دو گروه از نظر هزینه تهیه نهاده تفاوت معنی داری مشاهده شد که این خود در درآمد آنان موثر است و تفاوت معنی داری بین درآمد خالص دو گروه کشاورزان در سطح ۹۹ درصد تایید شد. سن، سواد، سابقه کار کشاورزی، شرکت در کلاس‌های آموزشی-ترویجی و اجرای طرح تجهیز و نوسازی با بکارگیری این ارقام رابطه معنی داری دارد.

کلید واژه: ارقام پرمحصول برنج، وضعیت اقتصادی، پذیرش، کشاورزان برنجکار گیلانی

Abstract

An Investigation of The Effective Factors in Adoption of High Yielding Rice and Economic Condition of Guilan's Farmers

Shiva pourkand

Agricultural growth and development is an evident rural and national development. Precise knowing matters related to Iran villages has especial importance because all the problems and retardation matters root such as extended poverty, growing inequality, quick growing population and increasing unemployment is in rural areas. This research Investigates of the effective factors in adoption of High Yielding Rice and economic condition of Guilan's farmers. This research statistical communication includes farmers who had planted rice in ۱۳۸۶-۱۳۸۷. Case-mass research ۳۰۰ through random ear sampling and Cochran formula that ۱۶۲ ones were farmers who had planted native species. This study is practical and comparative. Adoption of high yielding rice and economic condition are as dependent variables and education level, participating in training-promotion classes, rice sale revenue, under planting field rate, bases preparing cost and field facilitating and renew plans are independent variables. The field information collecting tool is questionnaire that after credit determining had completed. To analysis data and how relation between variables used descriptive statistic (frequency, percents, mean, standard deviation, ...) and inferential statistic (T-test, Chi-square). Hypothesis test indicated there is a meaningful difference statistically between two agricultural groups economic condition that have planted High Yielding and native varieties, the field rate to plant the High Yielding varieties is effective in the farmers revenue rate, also observed a meaningful difference between two groups related to base preparing cost that it is effective in their revenue and verified a meaningful difference between two groups farmers net income at ۹۹%. Age, education, agricultural experience, participating in the training-promotion classes, and facilitating and renew plans through using these species have a meaningful relationship.

Key words: High Yielding Rice, Economic Condition, Adoption, Gilanian rice planting farmers.

مقدمه

مقدمه

اقتصاد کشورهای در حال توسعه از جمله ایران بر تولیدات کشاورزی متکی است فعالیت های کشاورزی در روستاها انجام می شود. لذا از یک طرف به خاطر بهبود بخشیدن به روش های سنتی تولیدات کشاورزی و بهره برداری بهینه از زمین و منابع تولید و توزیع محصولات کشاورزی و از سوی دیگر تخفیف گرسنگی و محو فقر و همچنین به منظور نوسازی اجتماعی و فرهنگی روستاها که خود منبعث از توجه به مسائل انسانی و ضرورت های سیاسی است، موضوع توسعه روستایی و اهمیت آن آشکار می گردد. توسعه روستایی به خاطر حل مشکلات بیکاری، فقر، کمی درآمد، گرسنگی، پایین بودن بهره وری و غیره و برآورد نیازهای اساسی مردم روستایی از اهمیت و اولویت خاصی برخوردار است.

از نظر تودارو توسعه ملی، وابسته به توسعه روستایی است چرا که ریشه تمامی مشکلات و مسائل عقب ماندگی مثل فقر، نابرابری در حال رشد، رشد سریع جمعیت و بیکاری فزاینده در مناطق روستایی قرار دارد [تودارو، ۱۳۶۴].

آنچه امروزه در مورد توسعه روستایی مطرح است، توسعه پایدار روستایی است. توسعه پایدار، توسعه ای است که بتواند نیازهای کنونی بشر را تامین کند بدون آن که توانمندی های محیطی و زیستی نسل های آینده را در تامین نیازهایشان به مخاطره اندازد [جان بری، ۱۳۸۰]. هدف اصلی توسعه پایدار، تامین نیازهای اساسی، بهبود و ارتقا سطح زندگی برای همه، حفظ و اداره بهتر اکوسیستم ها و آینده ای امن تر و سعادتمندتر است.

توسعه ای که در مناطق روستایی بیشتر مورد نظر بوده و لازم است تا برنامه ریزان روستایی مد نظر داشته باشند به شرح زیر است.

۱- توسعه باید «تغییری» در جهت بهبود شرایط زندگی برای اکثریت مردم باشد.

۲- مردمی که از توسعه سود می برند باید بیشتر از مردمی باشند که از آن متضرر می شوند.

۳- توسعه باید دست کم مردم را نسبت به تامین حداقل نیازهای ضروری زندگیشان مطمئن سازد.

۴- توسعه باید با نیازهای مردم هماهنگی و مطابقت داشته باشد.

۵- توسعه باید باعث تشویق خوداتکایی شود.

۶- توسعه باید بهبود طولانی و مستمر را به ارمغان آورد.

۷- توسعه نباید باعث تخریب محیط زیست طبیعی باشد [آسایش، ۱۳۸۰].

بخش کشاورزی در اقتصاد ایران نقشی حیاتی را بر عهده دارد، زیرا حدود ۱۱ درصد تولید ناخالص ملی، ۲۳ درصد اشتغال، و تامین غذای بیش از ۸۰ درصد جامعه را پوشش می دهد [فتیما، ۲۰۰۶].

امروزه الگوی جدیدی در توسعه کشاورزی کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه به سرعت در حال به وجود آمدن است، به طوری که توسعه همه جانبه روستاها به سمت افق های جدیدی در حال گسترش است؛ روش های قدیمی ارائه خدمات به شهروندان تغییر یافته و جوامع قدیمی در حال گذار به سمت جوامع دانش محور می باشند [میرا، ۲۰۰۴].

در قرن اخیر رشد بی سابقه تولیدات بخش کشاورزی را می توان به افزایش سرمایه گذاری در توسعه تکنولوژی و دانش کشاورزی نسبت داد [کاسول و دی-راینستین، ۲۰۰۶].

ریشه و منشاء این موضوع به فرآیند انتقال تکنولوژی بر می گردد که زائیده سال های نه چندان دور است. اکنون این نتیجه حاصل شده است که علت اصلی عقب افتادگی کشورهای در حال توسعه در پیشرفت های اجتماعی و اقتصادی و حتی فرهنگی، ناتوانی آنها در بازساخت و گسترش و یا انتقال تکنولوژی مناسب و بهره گیری از آن در فعالیت های تولیدی است. تکنولوژی اگر به درستی اداره شود می تواند شاه کلید حل بحران های کشورهای در حال توسعه باشد.

بر اساس سالنامه آماری سال ۱۳۸۶، منابع اصلی درآمد روستاییان به ترتیب شامل اشتغال در بخش های زراعت، باغداری، شیلات و زراعت در کلیه شهرستان های استان به عنوان شغل درجه اول محسوب می شود. از تعداد دویست و پنجاه و شش هزار و هفتصد و سی و هفت نفر که در بخش زراعت فعالیت می کنند، دویست و پنج هزار و سیصد و بیست و نه نفر (۸۰ درصد) در ۱۶۰۰۹۹ هکتار زمین به کشت برنج مشغول هستند. از سوی دیگر ۶۷ درصد بهره برداران در بخش زراعت، کمتر از یک هکتار، ۳۱ درصد بهره برداران بین ۵-۱ هکتار زمین، و تنها ۸ درصد بهره برداران بیشتر از ۵ هکتار زمین دارند [بی نام، ۱۳۸۶].

برنج تنها غله ای است که منحصر برای انسان کاشته می شود. امروزه حدود نصف جیره غذایی ۱٫۶ میلیارد از جمعیت دنیا را برنج تشکیل می دهد. بر اساس آمار منتشر شده FAO در سال ۲۰۰۳، سطح زیر کشت برنج حدود ۱۵۱ میلیون هکتار بوده است که کشورهای هند و چین با ۷۴ میلیون هکتار قریب به ۵۰ درصد کشت برنج جهان را به خود اختصاص داده اند.

استان گیلان بیش از ۳۵ درصد تولید و سطح زیر کشت شلتوک در کشور را داراست. در این استان هر ساله بیش از ۱۸۱ هزار بهره بردار در سطحی بیش از ۲۰۰ هزار هکتار اراضی حاصل خیز و مستعد، برنجکاری می کنند. در واقع کشت برنج مهمترین فعالیت کشاورزی این استان محسوب می شود. اقتصاد این استان نیز بر پایه کشاورزی با محوریت برنج استوار است.

مصرف برنج در کشور ما از دهه ۵۰ شمسی افزایش چشمگیری داشته است تا دهه ۴۰ هجری ایران از جمله صادرکنندگان برنج محسوب می شد ولی در مدت کوتاهی به یکی از بزرگترین واردکنندگان برنج تبدیل گشت تا جایی که در سال ۱۹۹۵ میلادی بالاترین رکود واردات یعنی ۱,۷۶ میلیون تن را داشت [سقایی مقدم فومنی، ۱۳۸۳].

طی دو دهه ۱۳۵۰ و ۱۳۶۰ در کشور سیاست های تحقیقاتی و ترویجی کشاورزی در زمینه برنج همواره آن بوده تا شکاف رشد تقاضا و عرضه داخلی کاهش پیدا کند. تلاش برای اصلاح، تطبیق و تکثیر بذور مادری و گواهی شده از ارقام اصلاح شده و پربازده برنج و توزیع و ترویج آن در بین شالیکاران استقبال آنها تا سال ۱۳۶۷ نیز بازتاب امیدوارکننده این سیاست ها بوده است. هم اکنون نیز فعالیت های گسترده ای توسط موسسه تحقیقات برنج در خصوص تولید انواع بذور پرمحصول و تحقیقات مربوط به آن در حال انجام است و از سال ۱۳۸۰ آزمایشات^۱ در مناطق مختلف استان های شمالی به انجام رسانده اند که نتایج خوبی را نشان می دهند.

توسعه روستایی جز در نتیجه توسعه کشاورزی امکان پذیر نخواهد بود. یکی از عوامل توسعه کشاورزی، افزایش تولید و فروش محصولات کشاورزی است. با توجه به اینکه کشاورزان در احاطه عوامل فردی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی محیط خود هستند، بنابراین می توان گفت که عوامل گفته شده بر نگرش و تصمیم گیری پذیرفتن و یا نپذیرفتن نوآوری اثر گذار است.

پذیرش نوآوری در کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ما با تاخیر زیادی همراه است. این تاخیر در پذیرش نوآوری،

باعث ایجاد شکافی بین توسعه کشورهای صنعتی و کشورهای عقب مانده شده است [هسیه، ۱۹۹۸].

پذیرش و بکارگیری ارقام پرمحصول نه تنها می تواند فاکتوری اساسی بر فقر، کاهش فاصله طبقاتی و نهایتا بهبود وضعیت اقتصادی کشاورزان گیلانی گردد بلکه می تواند زمینه ساز و مهیا کننده زیرساخت های لازم جهت دستیابی به خودکفایی و حتی صادرات این محصول را فراهم سازد. بدیهی است دستیابی به این اهداف که بلند پروازانه نبوده و به راحتی قابل دسترسی است نیازمند آگاه شدن از ویژگی ها، ساختارها، موانع و مشکلات خواهد بود. دستیابی به یافته های تحقیق می تواند یک الگو و راهنما جهت نیل به اهداف تدوین شده باشد.

فصل اول

کلیات و مروری بر منابع